

Water Dialogues-South Africa

“ntlafatso ya phumantsho ya ditshebeletso ka puisano”

Na Water Dialogues–South Africa ke eng?

Water Dialogues – South Africa (WD-SA) ke projeke e nang le bakgetha-tema ba bangata eo sepheo sa yona e leng ho ntlafatsa phumantsho ya ditshebeletso tsa metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere mona Afrika Borwa ka diphuputso le puisano. Ha re fane ka thuso ka ho otloloha baahing, empa sepheo sa rona ke ho ba le tshusumetso leanong le ntlafatsong ya phumantsho ya ditshebeletso.

Ke ka baka lang re nang le seabo tshebeletsong tsa metsi le tsamaisong ya dikgwerekgwere tsa baahi?

Lefatsheng lohle batho ba bangata ha ba na metsi a bolokehileng a ho nwa, athe hape ha ba na le mokgwa o nepahetseng wa tsamaiso ya dikgwerekgwere. Le mona Afrika Borwa hape, batho ba bangata ba ntse ba se na metsi a bolokehileng a ho nwa le tsamaiso e amohelohileng ya dikgwerekgwere, le ha mmuso o tsepamisitse maikutlo a ona maitekong a ho fihlela hona. Molao wa Motheo o re e mong le e mong o na le tokelo ya ho fumana metsi a lekaneng, ka hoo mmuso o na le mosebetsi wa ho neha batho ba ona phepele e lekaneng, e bolokehileng hape e ka kgonwang ho fihlelwa ya metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere.

Sepheo sa projeke ena ke ho *neha mmuso mehopolo ya ka moo ho ka fanwang ka metsi ka tsela e ntlafetseng*. Ho na le diprojeke tse tshwanang le ena tse etsuwang le dinaheng tse ding tse nne: Brazil, Philippines, Uganda, le Indonesia.

Ke mang ya fanang ka ditshebeletso tsa metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere mona Afrika Borwa?

Bomasepala ba na le boikarabelo ba ho fana ka ditshebeletso tsa metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere hobane ke bona Bolaodi ba Ditshebeletso tsa Metsi. Masepala a ka ikgethela ho fana ka tshebeletso ka boyena, kapa a ka hira mokgatlo o mong ho fana ka tshebeletso lebitsong la ona jwalo ka Moabi wa Tshebeletso ya Metsi.

Bomasepala ba tobana le diphephetso tse ngata, mohlala e ka nna ba ke bomasepala ba banyenyane kapa bona ba batjha, ba haellwe ke tjelete kapa basebetsi ba nang le bokgoni. Ba ka nna ba tshwanela ho fepela batho ba bangata metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere e leng bao ba neng ba sa fumane ditshebeletso tsena pejana. Bomasepala ba bang ba na le metsi a manyenyane haholo hobane dibaka tsa bona di omme.

Dihlopha tse ding di sisinya hore dikhampani tsa poraefete di lokela ho thusa ka phumantsho ya ditshebeletso tsa metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere. Tse ding tsona di sisinya hore ho hirwe Mekgatlo e Teilweng Baahing (*Community Based Organisations – di-CBO*) kapa diboto tsa metsi ho thusa.

Na sepheo sa mosebetsi wa rona ke sefe, mme hape re sebetsa jwang?

Sepheo sa diphuputso tsena ke ho sheba mefuta yohle ya mekgatlo e fanang ka ditshebeletso tsa metsi mona Afrika Borwa le ho bona hore ke efe e maemong a matle a ho fana ka ditshebeletso.

Rona ho *WD-SA* re etelletswe pele ke Sehlopha se senyenyane sa Tshebetso, mme mosebetsi wa rona o etswa ka ditsela tse tharo:

- Re etsa diphuputso makaleng a fapaneng. Re batlisisa ka moo ho fanwang ka ditshebeletso tsa metsi ka teng, le ka moo batho ba fumanang ditshebeletso tsa metsi dibakeng tse fapaneng.
- Re kena tshebetsong ya puisano. Re kopanya batho le mekgatlo e amehang ditshebetsong tsa ho fana ka metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere mona Afrika Borwa, hore ba buisane le ho abelana boiphihlelo ba bona mabapi le phumantsho ya metsi.
- Re abelana ka boiphihlelo. Re ngola dithuto ho tswa diphuputso tsa tshebetsong ya puisano, e be re abelana ka seo re se fihletseng le ba bang bakeng sa ho ntlafatsa phumantsho ya metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere.

Na re tliho sebetsa hokae?

WD-SA e kgethile dibaka tseo ho tsona phumantsho ya metsi e etswang ke mefuta e fapaneng ya mekgatlo. Dibaka tse tharo - Ugu, Illemba le Bushbuckridge- di kgethuwe jwalo ka tsa ho qala. Ka ho ya ka ho fihletseng ke diphuputso tsena, *WD-SA* e rera ho etsa diphuputso le dibakeng tse ding hape.

Re batla ho batlisisa ka ho ya ka moo re ka kgonang ka teng ka phumantsho ya metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere e le hore re tle re bapise seo re se fumanang sebakeng se seng le tseo re tla di fumana dibakeng tse ding.

Na re tliho bua le bomang?

Batho bohle ba hloka metsi, ebile ba sebedisa metsi (banna, basadi le bana; barui le mafutsana; batho ba holofetseng; batho ba baholo le batjha; bakudi le batho ba phetseng hantle; jwalojwalo). Re lokela ho bua le mefuta yohle ya batho ho fumana boiphihlelo ba bona ka phumantsho ya metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere.

WD-SA e hirile bafuputso ba ikemetseng ho etsa diphuputso tsena. Pele ba qala ka mosebetsi sebakeng se itseng, bafuputso ba tla iteanya le bolaodi bohle bo tshwanetseng ho fumana tumello ya ho kena moo. E be bafuputso ba bua le:

- masepala le batho ba fanang ka tshebeletso ya metsi
- diitho tsa setjhaba ka kakaretso tse sebedisang metsi
- baetapele ba baahi, le batho ho tswa dikomiting ekasitana le dibopeho tsa baahi tse etsang diqeto ka metsi a baahi.

Ke ka baka lang baahi ba lokelang ho ba le seabo diphuputso tsa rona?

Ho fetola leano ho nka nako e telele pele batho ba ka utlwa melemo ya lona. Le ha ho le jwalo, ka ho ba karolo ya diphuputso tsena, baahi ba tla ba le seabo ba tla:

- ba le kutlwisiso e ntlafetseng ya ditaba tsa bona tsa metsi le dikgwerekgwere
- thuswa ke bafuputsi ka tshebetso ya ho nahana le ho ngola fatshe boemo ba bona ba ha jwale
- fana ka lesedi le tla thusa ho fetola leano la metsi le dikgwerekgwere le tla ba le molemo bathong ba naha ka bophara,

Na hona ho tla fetola jwang tsela eo ho fanwang ka ditshebeletso ka yona?

Jwalo ka ha diphetho tsa diphuputso di ntse di kena, Sehlopha sa Tshebetso sa WD-SA se tla ela hloko le ho buisana ka tse fihletsweng. Mekgatlo e Sehlopheng sa Tshebetso e itlamme ho etsa bonnete ba hore tse fihletsweng di kengwa leanong le mabapi le phumantsho ya ditshebeletso tsa metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere. Ha leano le ka fetolwa boemong ba naha, le lona le tla tshwanela ho fetola tsela eo hantlente ho fanwang ka ditshebeletso tsa metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere boemong ba selehae.

Na ke eng eo re ka e etsang mmoho le eo re ke keng ra kgona ho e etsetsa baahi

Re tla neha baahi tlhahisoleseding e ka ba thusang ho hlahisa mabaka bakeng sa ntlafatso ya boemo ba bona ba ha jwale ba ditshebeletso tsa metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere. Tlhahisoleseding ena e tla ba:

- khopi ya raporoto ya diphuputso e kenyelletsang lesedi le hlahang baahing ba bona le baahing ba bang ba sebaka, ekasitana le ho Moabi wa Tshebeletso ya Metsi wa lehae.
- dinomoro tsa moo ho ka iteangwang le mekgatlo e sebetsang ka metsi le dikgwerekgwere

Re *ke ke ra kgona* ho:

- kena mosebetsing wa tshehetso le baahi
- kena dipakeng ka tsela efe kapa efe ho rarolla mathata ao batho ba nang le ona ka metsi le dikgwerekgwere kapa ditaba tse ding.

Na *WD-SA* ke bomang, le teng re sebetsa jwang?

WD-SA e etelletswe pele ke Sehlopha sa Tshebetso seo ditho tsa sona e leng baemedi ba mekga e latelang:

- mmuso wa naha le ya selehae
- mokga wa poraefete
- Mekgatlo e seng ka tlasa Mmuso (di-NGO) (e fanang ka ditshebeletso le tshehetso) le Mekgatlo e Theilweng Baahing (di-CBO)
- mekgatlo ya basebetsi
- diboto tsa metsi
- mekgatlo ya akademiki / diphuputso

Sehlopha sa Tshebetso se kopana dikgweding tse ding le tse ding tse tharo ho tataisa diphuputso mme ba be le dipuisano. Mohokahanyi wa *WD-SA* o na le boikarabelo ba ho qala mosebetsi ona, ka tshehetso ho tswa ho Mohlanka wa Projeke wa nakwana le Motsamaisi.

Ditho tsa Sehlopha sa Tshebetso

- Bloem Water
- Lefapha la Ditaba tsa Metsi le Meru
- Environmental Monitoring Group
- Masepala wa eThekweni
- Johannesburg Water Management
- South African Local Government Association
- South African Municipal Workers Union
- South African Water Caucus
- The Mvula Trust
- Water Information Network- SA
- Water Research Commission
- Water and Sanitation Services South Africa

WD-SA e thuswa ka ditjhelete ke Irish Aid. Ditjhelete di tsamaiswa ke ba Environmental Monitoring Group (e leng NGO e mane Cape Town). Ditho tsa Sehlopha sa Tshebetso di neelana ka nako ya tsona, mmoho le ditjeo tse amanang le ho ba le seabo ha tsona. Heinrich Boll Foundation e fane ka ditjhelete tsa ho qala mosebetsi.

Na re rerile jwang ho sebetsa mmoho?

Ditho tsa Sehlopha sa Tshebetso di dumellane ka Molawana wa Boitshwaro o tla tataisa ka moo ba tla sebetsa mmoho ka teng. Hona ho tla thusa ho shebana le mehopolo e thulanang ya ditho. Ho kenyelletsa:

- Ho sebetsa ka tsela e bulehileng e pepeneneng
- Ho ba le sephiri ditabeng tse eso ka di rarollwa
- Boikarabelo ho ditho
- Setjhaba se be beng ba diphetho
- Ho ba le dikelello tse bulehileng, ho be le tshebedisano, le moya wa dipatlisiso tsa sebele
- Ho be le tshibollo, mokgwa o mafolofolo hape o shebileng pele
- Ho phehella ka kopanelo diphethong tse tla sebetsa
- Maikemisetso tshebetsong
- Hlomphano
- Kutlwelo mabapi le ho rarahaneng
- Hlompho ya mehopolo ya ba mmalwa

Na o ka iteanya jwang le rona?

Ha o na le dipotso dife kapa dife ka projeke ena, o kotjwa hore o iteanye le:

Mary Galvin (Mohokahanyi), The Water Dialogues - South Africa
115 Sir Duncan Road, Glenwood, Durban, 4001
Mohala: 031 205 8610, Fekse: 031 205 9034,
Emeile: waterdialogues@mail.ngo.za
Weposaete: www.waterdialogues.org